

РОЗУМІННЯ ЯВИЩА ЗЛОЧИННОСТІ: ВІД ДОГМАТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ ДО НАУКОВИХ ТЕОРІЙ

Федоров Олег Володимирович,

аспірант кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків
e-mail: lex22@ukr.net
ORCID 0000-0002-7352-1478

У статті розглянуто основні підходи до розуміння злочинності, починаючи від доісторичного періоду до сьогодення. Стверджується, що історично перше усвідомлення людством суспільно-небезпечної поведінки відбулося ще за часів первинних родових спільнот. Знання людей про навколишній світ у той час були мінімальними й пояснення незрозумілого-небажаного ґрунтувалося лише на авторитеті родових лідерів та повазі до суспільних традицій. Враховуючи фактичну відсутність науково-методичного підґрунтя як такого, цей формат поглядів щодо порушень суспільних норм можна визначити як догматичний підхід. Релігії мають у своєму арсеналі погляди щодо неприйнятної поведінки, які ґрунтуються на авторитеті Творця. При цьому в теологічному підході має місце різноманіття тлумачень причин і сутності забороненої поведінки – від суто фаталістичних поглядів до визнання свободи волі людини при вчиненні посягань. Науковий підхід характеризується застосуванням наукових методів пізнання в обґрунтуванні теорій злочинної поведінки. При цьому різноманіття поглядів охоплює теорії соціальних причин, антропологічні торії, теорії множинності факторів та ін.

Ключові слова: злочинність; теорії злочинності; фактори злочинності.

Постановка проблеми. Розуміння сутності злочинності є обов'язковою передумовою для вирішення теоретичних проблем кримінології та практичної реалізації правоохоронних заходів. І вочевидь у нагоді тут має стати багатоаспектний досвід, накопичений людством упродовж попередніх століть у дослідженнях за окресленою проблематикою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню поглядів на злочинність та сутність криміногенності присвятили свої праці такі відомі вчені-кримінологи, як А. А. Герцензон (A. A. Gercenzon) [16], В. В. Голіна (V. V. Golina) [17], Б. М. Головкін (B. M. Golovkin) [18], А. П. Закалюк (A. P. Zakaljuk) [22], С. М. Іншаков (S. M. Ynshakov) [25], І. П. Рущенко

(Y. P. Rushhenko) [28], В. Ф. Оболенцев (V. F. Obolencev) [31], Н. В. Сметаніна (N. V. Smetanina) [34] та ін. Традиційно значний матеріал за даною проблематикою міститься й у вітчизняних та закордонних підручниках з кримінології. Водночас вивчення історії поглядів щодо окремих видів злочинності є конструктивною традицією вітчизняних дисертаційних досліджень. Ми ж вбачаємо доцільність продовження практики узагальнення поглядів щодо сутності злочинності задля врахування цього досвіду в подальших дослідженнях.

Метою статті є узагальнення історії поглядів на злочинність, а **завданням** – визначення сутності догматичного, теологічного та наукового підходів фахівців у розумінні злочинності, окресливши їх конструктив для практики запобігання кримінальних правопорушень.

Виклад основного матеріалу. Догматичний підхід. Самоорганізація людських спільнот об'єктивно передбачає обов'язкову узгодженість правил співіснування їх членів. Тож можемо стверджувати, що історично перше усвідомлення людством суспільно-небезпечної поведінки відбулося ще за часів формування первинних родових об'єднань. Знання людей про навколишній світ були на той час мінімальними й пояснення незрозумілого-небажаного ґрунтувалося лише на авторитеті родових лідерів та повазі до знеособлених традицій. Відповідно до досвіду спільнот, які до цього часу зберегли рід як форму співіснування та соціальної взаємодії, можемо стверджувати, що здебільшого тут йшлося про констатацію фактів небезпечного для роду-спільноти, а відтак – забороненого із загрозою суворого покарання (передусім – відносно життя та здоров'я). Враховуючи фактичну відсутність науково-методичного підґрунтя як такого, цей формат поглядів щодо порушень суспільних норм можна визначити як *догматичний підхід*.

Теологічний підхід. З початку свого формування (часи древніх держав) він ґрунтувався на авторитеті релігійних установ, підкріпленому заходами примусу з боку світської влади. Релігії в різний спосіб фіксували погляди щодо неприйнятної поведінки, оскільки ці факти були очевидними й поширеними, а релігійні культи виконували окрім іншого й функції організації спільнот (ідео-

логічними та примусовими методами).

Звертає на себе увагу різноманіття тлумачень сутності небезпечної забороненої поведінки людини у різних релігійних теоріях. Наприклад, закони Ману [23] (давньоіндійський збірник приписів релігійного змісту) встановлював фаталістичний концепт життєдіяльності людини, в тому числі й протиправної: «Як при зміні пори року [кожне] само по собі отримує свої відмінні ознаки, так і істоти, одаровані тілом, – свої види діяльності» [23].

У творі «Старий Заповіт. Буття» [13] стверджувався концепт фаталістичної гріховності людини як першоджерела її шкідливості для оточуючих. Але витoki такої фаталістичності пов'язувалися із самою людиною, її неповагою до встановлених правил: Адам і Єва не виконали заборони Творця і таким чином вчинили порушення – перше в їх множині та різноманітті. Суб'єктивну гріховність як першоджерело забороненої поведінки можна побачити й в історії про Каїна та Авеля: «І сильно розгнівався Каїн, і обличчя його похилилось <...> І сталося, як були вони в полі, повстав Каїн на Авеля, брата свого, і вбив його» [13, Буття 4: 5, 8].

Монахи-інквізитори Я. Шпренгер і Г. Інститоріс (Jakov Shprenger, Genrih Institoris) видали у 1486 р. книгу «Молот відьом», де навели своє розуміння злочинця та його ознак, встановили причини злочинів. Щодо цього вони окреслили види проступків: 1) тих, які служать комусь на користь, 2) тих, що шкодять, 3) чаклунських і 4) природних. Перший вид проступків – це такі, які вчиняються за допомогою добрих ангелів. Другий вид відбувається за допомогою злих ангелів. Чаклунськими проступками названо такі, які вчиняються дияволом через посередництво відьом та колдунів. Природні ж проступки на думку авторів залежать вів впливу світил небесних. Цей вплив виявляється у смертності, неврожаї полів, градобитті й т. п. [42, с. 11]. Цим стверджувався фаталізм небезпечних людських вчинків (порушень) за провокуючого впливу сторонніх сил.

Різноманіття теологічних теорій охоплює не лише суто фаталістичні погляди щодо причин порушення встановлених заборон. У працях теологів можна

побачити й прогресивні ідеї, що були визнані в майбутньому.

Так, Тома Аквінський (Тoma Akvinskyi) у своїй праці «Сума теології» стверджував про свободу волі людини при вчиненні правопорушень: «Далі, вільна воля є здібність розуму та побажання, завдяки якій здійснюється вибір між добром і злом» [38, с. 270] (Тут і далі переклад наш. – О. Ф.).

Блаженний Августин Аврелій (Blazhennyj Avgustin Avrelij) у роботі «Сповідь» наполягав: «Відповідно, коли запитують, з якої причини вчиняють злочин, то зазвичай вона вбачається правильною лише у тому випадку, якщо можна побачити або прагнення досягти якоесь з тих благ, які ми назвали низькими або страх перед їх втратою» [12, с. 49]. Вочевидь тут окреслено свідомий вибір як суб'єктивний чинник забороненої поведінки.

Науковий підхід. Це, на нашу думку, найбільш конструктивний та обґрунтований формат знань щодо злочинності, що значно вирізняється кількістю теоретичних напрямків.

Філософсько-просвітницький напрямок. Його початок можна вбачати у роботах мислителів античності.

Платон (Platon) у своїй праці «Закони» визначав людський егоїзм причиною всіх злочинів: «У душах більшості людей є первинне зло, найвеличніше з усіх зол ... Але ж у кожному окремому випадку причиною всіх проступків людини є її надмірне самолюбство» [32]. При цьому мислитель наполягає на здібностях людини відрізнити добро і зло, виправлятися та утримуватися від порушень правил: «У людини нема нічого, що було б більше ніж душа здатне за своєю природою ухилитися від зла, розшукувати та знаходити найвище благо» [32].

Арістотель (Arystotel) у праці «Нікомахова етика» стверджував: «Відповідно, якщо від нас залежить вчиняти вчинок, коли він чудовий, то від нас же залежить – не вчиняти його, коли він недобрий...» [10, с. 105]

Подальший розвиток філософсько-просвітницького напрямку в розумінні засад суспільно-небезпечної поведінки та злочинності в цілому знайшов своє відображення у працях мислителів XVII–XVIII ст. Так, Чезаре Беккарія (Ch.

Веккарау) у праці «Про злочини та покарання» вказував на провокуюче значення недоліків державного устрою: «Розкриємо історію та побачимо, що закони майже завжди були знаряддям страстей і невеликої кількості людей, або результатом випадку та поточної миті, проте не плодом мудрого спостерігача природи, що намагається спрямовувати загальнонародні дії на загальну мету» [11, с. 18].

У свою чергу Іммануїл Кант (I. Kant) у роботі «Релігія в межах лише розуму» змістовно дослідив добро та зло у сутності людини. Показовою є назва третьої глави даної роботи: «Людина за своєю природою зла» [26, с. 33]. Фактично ним стверджувалася суб'єктивна гріховність як першоджерело забороненої поведінки. При цьому щодо протиріччя між фаталістичною схильністю людини до зла та свободою її волі мислитель вказував: «Яким чином зла за природою людина може сама себе зробити доброю – це вище нашого розуміння» [26, с. 47].

Ієремія Бентам (Jeremia Bentam) наполягав на свідомому виборі людини й окреслив модель процесу прийняття рішення злочинцем перед вчиненням злочину. Звернув увагу, що злочинець свідомо оцінює свої надбання та витрати (ймовірність покарання та страждань). У роботі «Вступ в основи моральності та законодавства» у гл. VII «Про людські дії взагалі» він окреслив впливовість цих обставин щодо порядку злочинних дій [24, с. 64]. Таким чином було окреслено раціональний підхід у поясненні дій правопорушників.

Гегель Г. В. Ф. (G. V. F. Hehel) вбачав проблему злочинності та об'єктивних передумов її існування в особливій сутності правових приписів. Зокрема, він стверджував про існування двох видів законів: закони природи та закони права. Закони природи є абсолютними. У законах права припис має силу не тому, що він існує, і кожна людина вимагає, щоб він відповідав її власному критерію» [14, с. 413]. Відповідно існують протиріччя між правом для себе, і тим, щодо якого всездозволеність надає силу права [Там само, с. 57]. У зв'язку з цим можлива оцінка права як несправедливого, а відтак і суб'єктивного виправдання правопорушень. А людина, на думку Гегеля, має тяжіння

орієнтуватися саме на власно конструйовані норми. І це іноді стає мотивами протиправних дій: «Будучи вбивцею, він встановлює закон, що поважати життя не треба» [14, с. 43–44]. Тож фактично тут утверджується конфлікт індивідуального та соціального як першоджерело злочинності.

Антропологічний напрямок. Ч. Ломброзо (Chezare Lombroso) запропонував теорію біологічних засад схильності людей до злочинів. На його думку, за антропологічними ознаками (фізична статура, форма черепа, антропологічних недоліках та ін.) можна вираховувати злочинців, визначати їх типи. Свої погляди дослідник обґрунтовував великим емпіричним матеріалом, що був доступним для нього у зв'язку з професійною діяльністю. При тому, що ім'я Ломброзо пов'язують у науці саме з обґрунтуванням антропологічних чинників у прогнозуванні злочинної поведінки, він має велику кількість досліджень і щодо впливу на злочинність й інших факторів (геологічних, кліматичних, географічних та ін.) [40].

У подальшому антропологічний напрямок пояснення злочинності знайшов своє продовження у декількох концепціях.

Концепція психологічної схильності до злочинів. Г. Г. Годдард (H. H. Goddard) у роботі «Злочинець-імбецил» дослідив злочинні кар'єри та психічний стан злочинців. У результаті він дійшов висновку, що кожна особа з психічними відхиленнями є потенційним злочинцем [3]. У свою чергу Едвард Подольські (Edward Podolsky) у 1955 р. опублікував роботу «Хімічна основа злочинної поведінки», в якій зробив висновок, що ендокринна система та хімічні речовини у тілі злочинця мають суттєве значення для злочинної поведінки [1].

Концепція «гену злочинності». У своїй статті «Агресивна поведінка, психічна ненормальність і чоловіча ХУУ» П. Якобс (P. Jacobs) зі співавторами узагальнила дослідження фахівців з приводу наявності зайвої Y-хромосоми в осіб, що проявляли надзвичайно агресивну поведінку. Стверджувалося, що серед досліджених агресивних злочинців чоловічої статі частина осіб із хромосомним відхиленням «ХУУ» значно більша у порівнянні з контрольною

вибіркою законослухняних громадян [4].

За радянських часів концепція біологічних причин протиправної поведінки, а відтак і злочинності, знайшла відображення у роботах І. С. Ной (I. S. Noj) [30]

Соціологічний напрямок. Концепція статистичної закономірності злочинності. Бельгійський математик Адольф-Жак Кетле (Adol'f-Zhak Kettle) розробив теорію «множинності факторів» і виклав її у своїй відомій праці «Людина та розвиток її здібностей, або досвід соціальної фізики» [27]. Кетле вбачав закон існування злочинності в суспільстві («Закон Кетле»), відповідно до якого в суспільстві завжди існує постійний рівень злочинності. Втім, на його думку, цей рівень постійний лише в межах певних умов; зміни в соціальних умовах змінюють і показники злочинності. Він дійшов висновку, що кожне суспільство має ту злочинність, на яку заслуговує.

У свою чергу А. Принс (Adol'f S. Prins) стверджував, що серед хаотичної маси злочинів можна розпізнати закон злочинності. Злочин – це явище не індивідуальне, а соціальне [33, с. 5].

Концепція класового конфлікту. К. Маркс (K. Marks) та Ф. Енгельс (F. Jengel's) вбачали першоджерела злочинності у класовій нерівності, експлуатації праці пролетаріату, бідності, низькому рівні освіти та виховання. Так, у роботі «Стан робочого класу в Англії» Ф. Енгельс окреслив концепцію класового конфлікту всіх проти всіх як фактор соціального протиріччя та мотивації протиправних дій [41]. На його думку, злидні знищують усі моральні заборони, всі перепони щодо вчинення злочинів. Точку зору щодо класового конфлікту як первинного джерела злочинності підтримував О. А. Герцензон (A. A. Gercenzon) [16, с. 6].

Концепція соціальних факторів. Р. Гарофало (B. R. Garofalo) у роботі «Позитивний критерій штрафу» [2] виклав свою теорію «небезпечного стану» та ввів у науковий обіг термін «природний злочин», тобто такий, що суперечить не тільки засадничим обставинам суспільства, а передусім первинним почуттям людей. На його думку, в конкретних випадках злочину передусім певний

психічний стан конфлікту із соціальними нормами (існує з різних причин). Цей «небезпечний стан» зазвичай є тимчасовим, але у випадку кризи обумовлює злочин.

Є. Дюркгейм (Je. Djurkgejm) розкрив явище аномії як передумову злочинної девіації та самовбивств. Він вважав, що поведінкою людей керують усталені соціальні норми, які встановлюють зміст очікувань осіб одна від одної. Але ж у випадках криз поточний досвід перестає відповідати соціальним нормам, у наслідок чого люди опиняються у стані дезорієнтації. Такий стан Є. Дюркгейм визначив як «аномію» (розрегульованість) [19, с. 130]. Він характеризував злочинність (злочини) як норму соціального життя, але лише тоді, «коли вона досягає, а не перевищує певного для кожного соціального типу рівня...» [20, с. 42].

Р. Мертон (R. Merton) дещо по-іншому розкрив теорію аномії, стверджуючи, що причиною девіації є розрив між культурними цілями суспільства та соціально прийнятними засобами їх досягнення. Зокрема, він зазначав, що незаконні дії пов'язані з використанням заборонених, але часто ефективних засобів досягнення визначеного культурою успіху – багатства, влади й т.п. [29].

Т. Селлін (T. Sellin) запропонував розглядати аномію як криміногенний фактор у конфлікті культурних цінностей різних спільнот. Традиційно цю теорію називають «теорією конфлікту культур» [7].

Ф. Танненбаум (F. Tannenbaum) у роботі «Злочинність та суспільство» розкрив свою теорію стигматизації і показав, що одним із вагомих факторів злочинності є неправильне реагування суспільства на злочин («стигма») [9].

Відповідно до теорії «диференційної асоціації» Є. Сатерленд (E. Sutherland) стверджує, що цінності, установки, прийоми та мотиви злочинної поведінки засвоюються через взаємодію людей [8].

Концепція множинності факторів. Ф. фон Лист (F. fon List) вважав, що кожне злочинне діяння є продуктом особистих якостей людини – з одного боку, та суспільних умов, що оточують злочинця у момент діяння, – з іншого [36].

При цьому, на думку дослідника, суспільні фактори мають значно більше значення, ніж фактори індивідуальні.

Г. Тард (Garbrjel' Tard) розрізняв злочинців випадкових, яких вважав результатом суспільства, та природжених злочинців так званого «злочинного типу». Щодо злочинних дій за їх участю він називав різні причини. Зокрема, Тард запропонував «теорію наслідування» схильності до злочинів: наслідування за своєю сутністю відіграє у суспільствах роль, аналогічну наслідуванню у фізіологічних організмах [35, с. 12].

Шел та Елеонора Глюк (Glueck) пропагували мультидисциплінарну перспективу в розумінні першоджерел злочинної поведінки. Ними було відкинута односторонній причинно-наслідковий зв'язок (або соціологічний, біологічний чи психологічний) і замість цього стверджувався множинний причинно-наслідковий підхід, який підкреслював диференціацію між правопорушниками та законослухняними людьми (за характеристиками родини, наявної освіти, використання вільного часу, наявності досвіду санкцій, розвитку особистості, характеру та стану антропологічних факторів) [6].

М. М. Гернет (M. M. Gernet) у роботі «Суспільні причини злочинності» класифікував фактори злочинності (індивідуальні-антропологічні, фізичні та соціальні), стверджуючи вирішальне значення соціальних чинників [15, с. 29].

І. Я. Фойницький (I. Ja. Fojnickij) у роботі «Вчення про покарання у зв'язку з в'язницезнавством» вбачав фактори злочинів трьох видів: 1) умови космічні (грунт, клімат, раса, продукти харчування, стать, вік); 2) умови суспільні (суспільні катаклізми, соціальні умови); 3) умови індивідуальні (особистісні) [37, с. 44–45].

Такої ж думки дотримувався й О. О. Жижиленко (A. A. Zhizhilenko). Зокрема, він вказував, що ні «космічні», ні індивідуальні «антропологічні» фактори не мають вирішального значення в механізмі злочину, на відміну від соціальних [21, с. 13–14].

Психоаналітична концепція. Прихильники теорії психоаналізу З. Фрейда (Sigmund Freud) стверджували, що людина вже народжується злочинцем,

оскільки в її розумовій сфері в частині, яку в психоаналізі визначають як «Воно», вже закладено ірраціональне та аморальне. Коли вчиняється злочин, «Воно» перемагає стримуючий ефект частини свідомості, яка окреслюється як «Над-Я» (досвід життя, пізнання оточуючого Світу, традицій та ідеалів колишнього). Проблема ж злочинця – неможливість сформулювати та свідомо реалізувати «Над-Я» в конфлікті з «Воно». У цьому контексті Д. Абрахамсен (D. Abrahamsen) стверджував: злочин (злочинність) є продуктом взаємодії психічного опору індивіда та ситуації [5, с. 473].

Е. Фромм (E. Fromm) категорично ставився до агресивності як специфічної людської властивості. На його думку, помилково бачити витoki агресії лише в біологічних інстинктах людей, або ж лише в обставинах впливу соціального середовища. Агресія сама по собі не є однорідною. Доброякісна агресія – це реакція самозахисту. Злоякісна агресія спрямовується на задоволення бажання руйнувати або володарювати над іншими. Механізм доброякісної агресії криється в біологічних витокah людської сутності. Причинність злоякісної агресії – соціальна [39, с. 15].

Висновки. За результатами проведенного дослідження можемо зробити висновок про різноманіття поглядів фахівців у розумінні явища злочинності. Відповідно до цього багатоаспектним є й історичний досвід запобігання кримінально-караних правопорушень. Втім вважаємо, що саме науковий підхід є найбільш обґрунтованим і конструктивним напрямком, у межах якого мають відбуватися майбутні дослідження кримінальної сторони життєдіяльності суспільства. Не відкидаючи й інші концепції, на рівні явища злочинності в цілому вбачаємо саме соціальну її сутність причинами, проявом та негативними наслідками для суспільства.

Список літератури

1. Podolsky Edward. The Chemical Brew of Criminal Behavior. *The Journal of Criminal Law, Criminology, and Police Science*. Vol. 45, No. 6 (Mar.–Apr., 1955). P. 675–678. URL: <https://doi.org/10.2307/1139053>.
2. Garofalo B. R. Di un criterio positivo della penalità. Imprenta: Napoli, Dottor Leonardo Vallardi, Editore, 1880. Descrição Física. 93 p. URL: https://pmb.parlamento.gub.uy/pmb/opac_css/index.php?lvl=notice_display&id=44172.

3. Goddard H. H. The criminal imbecile: An analysis of three remarkable murder cases. MacMillan Co, 1915. URL: <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015003659664&view=1up&seq=3> ; doi: 10.1037/11007-000.
4. Jacobs P., Brunton M., Melville M. et al. Aggressive Behaviour, Mental Sub-normality and the XYY Male. *Nature*. 1965. No. 208, p. 1351–1352. doi: 10.1038/2081351a0.
5. Jerome E. Abrahamsen's Theory of the Etiology of Criminal Acts. *Criminal Law & Criminology*. 1950. Vol. 40. Issue 4. P. 471–475. URL: <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3702&context=jclc>.
6. Laub John H. and Sampson Robert J. The Sutherland-Glueck debate: On the sociology of criminological knowledge. *American Journal of Sociology*. 1991. 96, No. 6. P. 1402–1440. URL: https://www.researchgate.net/publication/38414121_.
7. Sellin T. Culture conflict and crime. *American Journal of Sociology*. 1938. Vol. 44. Issue 1. P. 97–103. URL: https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=en&user=z8Pi7E0AAAAJ&citation_for_view=z8Pi7E0AAAAJ:d1gkVwhDpl0C.
8. Sutherland Edwin H., Locke Harvey J. Twenty Thousand Homeless Men : A study of unemployed men in the Chicago shelters. Chicago, Philadelphia : J.B. Lippincott Company, 1936. 207 p.
9. Tannenbaum Frank. Crime and the Community. Columbia University Press, 1938. 510 p. URL: <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015003659664&view=1up&seq=3>.
10. Аристотель. Сочинения : в 4 т. / пер. с древнегреч. ; общ. ред. А. И. Доватура. Москва : Мысль, 1983. Т. 4. 830 с.
11. Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях / пер. с фр. А. Хрущова. Санкт-Петербург : Тип. И. Глазунова, 1806. 200 с.
12. Блаженный Августин Аврелий. Исповедь. Москва : ДарЪ, 2005. 544 с.
13. Старий Завіт. Буття. URL: <https://www.wordproject.org/bibles/uk/01/4.htm> (дата звернення: 18.07.2021).
14. Гегель Г. В. Ф. Философия права. Москва : Мысль, 1990. 524 с.
15. Гернет М. М. Социальные факторы преступности. Москва : Универ. тип., 1905. 203 с.
16. Герцензон А. А. Введение в советскую криминологию. Москва : Юрид. лит., 1965. 227 с.
17. Голіна В. В. Вибрані праці : зб. праць. Харків : Право, 2020. 592 с.
18. Головкін Б. М. Теперішнє і майбутнє криминології. *Проблеми законності*. 2020. Вип. 149. С. 168–184.
19. Дюркгейм Э. Самоубийство: социологический этюд / пер. с фр. ; под ред. В. А. Базарова. Москва : Мысль, 1994. 399 с.
20. Дюркгейм Э. Социология. Ее предмет, метод, предназначение / пер. с фр., сост., послесл. и прим. А. Б. Гофмана. Москва : Канон, 1995. 352 с.
21. Жижиленко Александр Александрович. Преступность и ее факторы. Петербур : Мир знаний, 1922. 66 с.
22. Закалюк А. П. Курс сучасної криминології: теорія і практика : у 3 кн. Київ : Вид. дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української криминологічної науки. 424 с.
23. Законы Ману. URL: <https://web.archive.org/web/20091016231800/> (дата обращения: 18.07.2021).
24. Избранные сочинения Иеремии Бентама. Москва : Книга по требованию, 2014. Т. 1. 748 с.
25. Иншаков С. М. Зарубежная криминология. Москва : Норма, Инфра-М, 1997. 383 с.
26. Кант И. Сочинения : в 8 т. Москва : Чоро, 1994. Т. 6. 630 с.
27. Кетле Адольф Жак. Человек и развитие его способностей, или опыт общественной физики. Санкт-Петербург : Изд. И. О. Бакста, 1865. Т. 1. 228 с.
28. Криминология. Тексты XIX – начала XX века (история социологии

преступности) : в 4 т. / сост. и предисл. И. П. Рущенко. Харьков : ХУВД, 2009. Т. 1: Уголовно-статистические исследования / под. ред. А. М. Бандурки. 432 с.

29. Мертон Р. Социальная структура и аномия. *Социология преступности (Современные буржуазные теории)* / пер. с фр. Е. А. Самарской. Москва : Прогресс, 1966. С. 299–313.

30. Ной И. С. Методологические проблемы советской криминологии. Саратов : СГУ, 1975. 221 с.

31. Оболенцев В. Ф. Системний аналіз та моделювання системи запобігання злочинності в Україні : монографія. Харків : Юрайт, 2021. 192 с.

32. Платон. Законы. Кн. 5. URL: <http://lib.ru/POEEAST/PLATO/zakony.txt> (дата обращения: 18.07.2021).

33. Принс Адольф. Преступность и репрессия. Уголовно-статистический очерк / под ред. В. В. Пржевальскаго. Москва : Изд. Гройсман и Кнебель, 1989. 210 с.

34. Сметаніна Н. В. Наукові підходи до теорії злочинності у сучасній українській криминології : монографія / за заг. ред. В. В. Голіни. Харків : Право, 2016. 192 с.

35. Тард Гарбриэль. Законы подражания / пер. с фр. Санкт Петербург : Изд. Лядовского С. Ф., 1892. 370 с.

36. Лист Ф. фон. Преступление как социально-патологическое явление. Санкт Петербург : Изд-во Книжного дома Н. К. Мартынова, 1900. 18 с.

37. Фойницкий И. Я. Учение о наказании в связи с тюрьмоведением. Москва : Добросвет-2000 ; Городец, 2000. 464 с.

38. Фома Аквинский. Сумма теологии. Часть 1. Вопросы 1–43. / пер. С. И. Еремеева, А. А. Юдина. Киев : Эльга-Ника-Центр ; Москва : Эльков-МК, 2002. 560 с.

39. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности / пер. с нем. Э. Телятниковой. Москва : АСТ МОСКВА, 2009. 635 с.

40. Чезаре Ломброзо. Преступный человек. Москва : Мидгард, 2005. 877 с.

41. Энгельс Ф. Положение рабочего класса в Англии. Лейпциг, 1845. URL: https://www.marxists.org/russkij/marx/1845/working_class_england/index.htm (дата обращения: 18.07.2021).

42. Шпренгер Яков, Инститорис Генрих. Молот ведьм. Москва : Амфора, 2007. 528 с.

Федоров О. В., аспирант кафедры криминологии и уголовно-исполнительного права, Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Украина, г. Харьков.
e-mail: lex22@ukr.net ; ORCID 0000-0002-7352-1478

Понимание явления преступности: от догматических взглядов до научных теорий

Статья посвящена истории теорий преступности. Выделены догматический, теологический и научный подходы. В пределах каждого подхода описаны отдельные теории, раскрыты их особенности в вопросах причин преступного поведения и явления в целом. Сделан обобщающий анализ.

Ключевые слова: преступность; теории преступности; факторы преступности.

Fedorov O. V., Postgraduate Student of the Department of Criminology and Criminal Executive Law, Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine, Kharkiv.
e-mail: lex22@ukr.net ; ORCID 0000-0002-7352-1478

Understanding phenomena of criminality: from dogmatic views to scientific theories

Criminality accompanies humanity for millennia. Despite the fact that this phenomenon has received much attention from researchers of different times and countries, its joint understanding is still missing. Taking into account the previous experience of cognition of this phenomenon, of course, should be the key to effective preventive action in current conditions.

The purpose of the paper is to explore the main approaches in understanding criminality

from prehistoric times to the present.

It is claimed that historically the first awareness of mankind of socially dangerous behavior occurred during the reign of the primary tribal communities. People's knowledge of the world around them was minimal at that time, and explanation of incomprehensible and undesirable was based only on the authority of tribal leaders and respect for social traditions. Given the actual lack of scientific and methodological basis as such, this format of views on violations of social norms can be described as a dogmatic approach.

Religions have in their arsenal views on unacceptable behavior based on the authority of the Creator. At the same time, in the theological approach there is a variety of interpretations of the causes and essence of forbidden behavior – from purely fatalistic views to the recognition of human free will in the commission of encroachments. Examples in this regard are the Laws of Manu, the Old Testament. Genesis”, Books by J. Sprenger and G. Institoris “The Hammer of Witches”, “The Sum of Theology” by Thomas Aquinas, “Confession” by Augustine Aurelius and others.

The scientific approach is characterized by the use of scientific methods of cognition in substantiating theories of criminality. The variety of views here includes theories of social causes, anthropological theories, theories of multiplicity of factors, and others.

According to the anthropological direction, the essence of criminality was associated with the manifestation of biological (anthropological) properties of a human (genetic features, endocrine system, mental state, etc.).

Sociological direction asserts the influence of social factors as factors in the formation of criminality (internal contradictions, class conflict, social exclusion, stigmatization, etc.). In this regard, there are theories that, along with the circumstances of social content as factors of crime outline also biological (anthropological).

It is concluded that in the future understanding of the phenomenon of crime should take place on the basis of a scientific approach.

Keywords: criminality; theory of criminality; factors of criminality.

References

1. Podolsky, Edward. (1955). The Chemical Brew of Criminal Behavior. *The Journal of Criminal Law, Criminology, and Police Science*, vol. 45, 6 (Mar.–Apr.), 675–678. URL: <https://doi.org/10.2307/1139053>.
2. Garofalo, B.R. (1880). Di un criterio positivo della penalità. Imprenta: Napoli, Dottor Leonardo Vallardi, Editore. Descrição Física.
3. Goddard, H.H. (1915). The criminal imbecile: An analysis of three remarkable murder cases. MacMillan Co. URL: <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015003659664&view=1up&seq=3>; doi: 10.1037/11007-000.
4. Jacobs, P., Brunton, M., Melville, M. et al. (1965). Aggressive Behaviour, Mental Subnormality and the XYY Male. *Nature*, 208, 1351–1352. doi: 10.1038/2081351a0.
5. Jerome, E. (1950). Abrahamsen's Theory of the Etiology of Criminal Acts. *Criminal Law & Criminology*, vol. 40, issue 4, 471–475. <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3702&context=jclc>.
6. Laub, John H. and Sampson, Robert J. (1991). The Sutherland-Glueck debate: On the sociology of criminological knowledge. *American Journal of Sociology*, 96, 6, 1402–1440. URL: https://www.researchgate.net/publication/38414121_.
7. Sellin, T. (1938). Culture conflict and crime. *American Journal of sociology*, vol. 44, issue 1, 97–103. URL: https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=en&user=z8Pi7E0AAAAJ&citation_for_view=z8Pi7E0AAAAJ:d1gkVwhDpl0C.
8. Sutherland, Edwin H., Locke, Harvey J. (1936). Twenty Thousand Homeless Men: A study of unemployed men in the Chicago shelters. Chicago, Philadelphia: J.B. Lippincott Company.
9. Tannenbaum, Frank. (1938). Crime and the Community. Columbia University Press. <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015003659664&view=1up&seq=3>.
10. Arystotel. (1983). Sochynenyja. (Vols. 1–4); Vol. 4. A.Y. Dovatur (Ed.). Moscow: Mysl

[in Russian].

11. Bekkaryya, Ch. (1806). O prestuplenyjah y nakazanyjah. Sankt-Peterburg: Typografyja Y. Glazunova. URL: <https://dspace.spbu.ru/handle/11701/6171> [in Russian].

12. Blazhennyj Avgustin Avrelij (2005). Ispoved'. Moscow: DAR [in Russian].

13. Staryi Zavit: Buttia. URL: <https://www.wordproject.org/bibles/uk/01/4.htm> [in Ukrainian].

14. Gegel', G V.F. (1990). Filosofija prava. Moscow: Mysl' [in Russian].

15. Gernet, M.M. (1905). Social'nye faktory prestupnosti. Moscow: Univer. Tip [in Russian].

16. Gercenzon, A.A. (1965). Vvedenie v sovetskiju kriminologiju. Moscow: Juridicheskaja literatura [in Russian].

17. Golina, V.V. (2020). Vybrani praci: zbir. prac. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian]

18. Golovkin, B.M. (2020). Teperishnje i majbutnje kryminologii'. *Problemy zakonnosti – Problem of Legality, issue 149, 168–184* [in Ukrainian]

19. Djurkgejm, Je. (1994). Samoubijstvo: Sociologicheskij jetjud. V.A. Bazarov (Ed.). Moscow: Mysl' [in Russian].

20. Djurkgejm Je. (1995). Sociologija. Ee predmet, metod, prednaznachenie. Per. s fr., sostavlenie, posleslovie i primechanija A.B. Gofman. Moscow: Kanon [in Russian].

21. Zhizhilenko, A.A. (1922). Prestupnost' i ee faktory. Sankt-Peterburg: Mir znanij [in Russian].

22. Zakaljuk, A.P. (2007). Kurs suchasnoi kryminologii: teorija i praktyka. (Books 1–3); Book 1: Teoretychni zasady ta istorija ukrai'ns'koi' kryminologichnoi' nauky. Kyiv: Vydavnychyj dim «In Jure» [in Ukrainian].

23. Zakony Manu. URL: <https://web.archive.org/web/20091016231800> [in Russian].

24. Izbrannye sochinenija Ieremii Bentama. (2014). Moscow: Kniga po trebovaniju. Vol. 1.

25. Ynshakov, S.M. (1997). Zarubezhnaja kryminologija. Moscow: Norma, Ynfra-M [in Russian].

26. Kant, I. (1994). Kant I. Sochinenija. (Vols. 1–6); Vol. 8. Moscow: Choro [in Russian].

27. Kettle, Adol'f-Zhak. (1865). Chelovek i razvitie ego sposobnostej, ili opyt obshhestvennoj fiziki. Vol. 1. Sankt-Peterburg, Izd-e I.O. Baksta [in Russian].

28. Kryminologija. Teksty XIX – nachala XX veka (ystoryja socyologyy prestupnosti). (Vols. 1–4): Vol. 1: Ugolovno-statystycheskye yssledovanyja. (2009). A.M. Bandurka (Ed.) [in Russian].

29. Merton, R. (1996). Social'naja struktura i anomija. Sociologija prestupnosti (Sovremennye burzhuzaznye teorii). Moscow: Progress [in Russian].

30. Noj, I.S. (1975). Metodologicheskie problemy sovetskoj kriminologii. Saratov: SGU [in Russian].

31. Obolencev, V.F. (2021). Systemnyj analiz ta modeljuvannja systemy zapobigannja zlochynnosti v Ukrai'ni. Kharkiv: Jurajt [in Ukrainian].

32. Platon. Zakony. Knyga 5. URL: <http://lib.ru/POEEAST/PLATO/zakony.txt> [in Russian].

33. Prins, Adol'f. S. (1989). Prestupnost' i repressija. Ugolovno-statisticheskij ocherk. V.V. Przheval'skago (Ed.). Moscow: Izdat. Grojsman i Knebel' [in Russian].

34. Smetanina, N.V. (2016). Naukovi pidhody do teorii zlochynnosti u suchasnij ukrainskij kryminologii. V. V. Golina (Ed.). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

35. Tard, Garbrjel'. (1982). Zakony podrazhanija. Sankt-Peterburg: Izdat. Ljadovskogo S.F. [in Russian].

36. List, F. fon. (1990). Prestuplenie kak social'no-patologicheskoe javlenie. Sankt-Peterburg: Izdatel'stvo Knizhnogo doma N.K. Martynova [in Russian].

37. Fojnickij, I.Ja. (2000). Uchenie o nakazanii v svjazi s tjur'movedeniem. Moscow: Dobrosvet-2000; Gorodec [in Russian].

38. Foma Akvinskij. (2002). Summa teologii. Chast' 1. Voprosy 1–43. Kiev: Jel'ga-Nika-Centr, Moskva: Jel'kov-MK [in Russian].

39. Fromm, Je. (2009). Anatomija chelovecheskoj destruktivnosti. Moscow: AST MOSKVA [in Russian].
40. Chezare Lombrozo. (2005). Prestupnyj chelovek. Moscow: Midgard [in Russian].
41. Jengel's, F. (1845). Polozhenie rabocheho klassa v Anglii. Lejpcig URL: https://www.marxists.org/russkij/marx/1845/working_class_england/index.htm [in Russian].
42. Jakov Shprenger, Genrih Institoris. (2007). Molot ved'm. Moscow: Amfora [in Russian].

Надійшла до редколегії 08.09.2021 р.

